

Det är bäst att säga det på en gång – i år ska inte bara ännu en värdig mottagare av Selma Lagerlöfs litteraturpris hyllas – utan vi har också en 40-årig jubilar, nämligen priset självt. Och det är sannerligen värt att uppmärksamma!

40 år. Mogen, men med många möjligheter framför sig. Erfaren, med mycket redan utträttat, nyfiken på vad som ska åstadkommas framöver. Kanske lite känning av en kris? Är jag halvvägs? Har jag valt rätt? Kommer jag glömmas bort, inte längre räknas som relevant? Får jag fortsätta bidra?

Så här vid invigningen av Kulturveckan i Sunne, en vecka som kommer att krönas av prisutdelning, tacktal och kransnedläggning vid Selma Lagerlöfs grav i Östra Ämtervik, är det lätt att tro att litterärt prisarbete är yta och glam, fester och upptåg i bästa kavaljerisk anda – att resa från Mårbacka, till Rottneros, till Selma SPA i Sunne. Och bara fröjdas!

Men jag kan nästan lova, att det finns inget annat litterärt pris i Sverige, där så många arbetar på – ofta i det tysta – för att få det fantastiska att hända. Och idag skulle jag vilja hylla och uppmärksamma just det, kanske lite mer än Selma Lagerlöf själv, även om hon förstås är källan och urberget, fundamentet som vi alla samlas på. Jag tror dessutom att Selma Lagerlöf skulle vara mycket nöjd med hur priset och Kulturveckan i Sunne har kommit att utformas, eftersom det så väl speglar Selma Lagerlöfs unika gärning och verk.

Sverige har många litterära priser och stipendier. Inte sällan i stora författares namn. Och naturligtvis Nobelpriset, med sin utblick mot hela världen. Men bland de inhemska priserna, så är det nog ett pris som det sprakar och smäller lite mer kring, som lockar media och läsare, Förhandsspekulationer, nomineringar, bettinglistor och galakväll. Augustpriset... Ett underbart pris, men också ett pris för scener och spektakel. För att få det räcker det också med en bok, en hit, och karusellen kan dra igång. Stort arbete ligger förstås bakom även detta pris, men det rymmer i hela sitt upplägg ett visst sug efter sensation och dramatik – och försäljningsframgångar, nog så viktigt för att hålla litteraturen levande.

Men jag menar alltså att det inte finns något annat pris än Selma Lagerlöfs litteraturpris som arbetar så på samma gång brett, djupt och högt i kulturens och litteraturens ekosystem, med sådan verkshöjd av alla inblandade, sådan djup lokal förankring, men också med en lagerlöfsk förmåga att blicka ut mot hela världen.

Låt mig ta er med på en omvänd resa i den här stiliga 40-åringens sällskap, från invigningsscenen till bakom kulisserna. Och jag ber om ursäkt ifall det blir lite privat till en början, vi inleder resan hos en författare som saknar ett eget rum, en gråkall februaridag 2019, inte för att det hindrat henne från att arbeta, och just den här februaridagen skriver hon på en recension till en av morgontidningarna (åh om vi kunde rädda kultursidorna!), som vanligt halvsitter hon i sängen i sovrummet – kanhända bekymrar hon sig en smula över en krånglande pelletspanna, och att döttrar som båda blivit tonårsstora fortfarande måste dela rum. Och så får hon ett samtal av ett okänt nummer – hon brukar nog inte svara på okända nummer, särskilt inte när en recension brådskar, men kanske har hon börjat googla på bergvärmepannor och lite tanklöst och trött svarar hon ändå. Så presenterar personen sig som Lars Andersson – den Lars Andersson – som i egenskap av ordförande för juryn till Selma Lagerlöfs litteraturpris, vill meddela att man just beslutat att tilldela priset 2019 till Kristina Sandberg. Chockartad förvåning, lycka, tacksamhet och inte minst det för alla människor livsviktiga – att bli tagen i anspråk:

- Kan du komma till tillkännagivandet på Mårbacka i maj?
- Kan du närvara på Kulturveckan i Sunne i början av augusti? Med ett samtal om ditt författarskap på fredag kväll, och så lördagens prisceremoni med tal till pristagaren och pristagarens efterföljande tacktal till Selma Lagerlöf – en festlig middag på kvällen? Och du är välkommen att medverka i söndagens högtidsgudstjänst i Östra Ämterviks kyrka, med kransnedläggning vid Selma Lagerlöfs grav och sedan kyrkkaffe i församlingshemmet?

Kanske sa inte Lars allt detta i det första samtalet, i hans roll som ordförande för juryn. Som en av de första pristagarna förstod han nog att ett besked om ett så ärofyllt pris kan göra att en författare fladdrar iväg i rusig förvirring och rädsla att det inte är på riktigt. Men i det följande lika trevliga samtalet med prisstiftelsens dåvarande ordförande Tuula Dajéen schemalades de olika punkterna – och tänk vilken glädje att få dra ut på allt det roliga! Det är ju det som gör priset till något ovanligt fenomenalt. För pristagaren erbjuds både att ta plats i det lagerlöfska landskapet och litteraturen, och på samma gång att bli speglad av den litterära stjärnan – eller kanske ännu viktigare – får fortsätta samtala med henne om verken hon skrev, om skrivandets praktik, författarlivets glädjeämnen och våndor och författarens roll i litteraturens ekosystem.

Författare är ofta i grunden introverta. Kan bli väldigt obekväma i talarens roll, avgrunder kan öppnas mellan att använda den talade rösten, kontra det tysta skrivna ordet. Undertecknad hade scenskräck till hon var över trettio. Och författarlivet, om det ska bli några böcker, innebär att sätta av tid, i ensamhet, och faktiskt skriva. Som lärare i kreativt skrivande är det kanske den enda hemligheten jag kan lära ut – bara gör det. Skriv, och läs. Så även etablerade författare vill gärna freda sin skrivtid och sitt läsande – är kanske lite motvilliga att resa till scener och samtal, konferenser och prisceremonier – hur gärna vi ändå också vill ha kontakten med läsarna, inte bli bortglömda, uträknade, utan uppmärksammade för de böcker vi skriver.

Selma Lagerlöf är nog ett av de främsta exemplen på hur den här dubbelheten i författarlivet skar tvärs igenom henne – i drömmen och viljan att bli den största, och att ha förmågan att dessutom bli det, ingick också att bli tagen i anspråk av läsarna, av fansen, men också de många som bara såg Selma Lagerlöf som någon som kunde hjälpa dem i nöden. Hur skulle hon också hinna skriva? När brevsäckarna skulle besvaras, när beundrare från hela världen smög runt i hennes trädgård. Hur ärofyllt det än var att både prisas av och erbjudas en plats i Svenska Akademien, så följdes det också av rädslan att inte hinna skriva, att kanske inte längre vara någon att räkna med. Inte underligt att författare i tysthet kan jubla över stipendier som bara kommer till ett konto, eller förstås royalty – det innebär ju fortsatt skrivro, och en lösning för den introverte. Men – på det sättet utarmas den litterära myllan. Det riskerar att bli rovdrift och monokultur. För mångfald och artrikedom och en levande jord behövs ett helt annat kretslopp, och det förstod Selma Lagerlöf, och det förstod det här prisets instiftare och jury. 1983 bildade skolchefen i Sunne kommun, Lennart Edberg, Stiftelsen Selma Lagerlöfs litteraturpris. Övriga ordföranden som lett priset på den rätta vägen är Kjell Marcusson, Olle Söderberg, Gunilla Hallgren, Inger Axelsson, Matts Nilsson, Ulla Norrman, Tuula Dajén och senast i raden, Lena Gynnemo. Jag kommer återvända till fler som får priset att sjunga.

Jag ber om ursäkt att August får bli den lite negativa spegeln, det är egentligen inte alls menat så – det är ett fantastiskt fint och viktigt pris det också – men det är ett pris som liksom har lossat från sin upphovsman. Inte talas det på Augustgalan om Strindbergs texter och dess betydelse för Stockholm, kanske finns till och med en viss aningslös tro att det inte behövs, monument är monument. Men är det inte utomordentligt vist, och klokt, att låta Selma Lagerlöfs litteraturpristagare både få skina och glänsa i tillkännagivanden och ceremonier – och bidra till att hålla det lagerlöfska författarskapet aktuellt och levande? Stiftelsen bildades för att lyfta fram Sunnebygden och Fryksdalen som en kulturellt aktiv miljö, med sina

historiska storheter som Fryxell, Tunström och Lagerlöf själv. Och tack vare 2023 års litteraturpristagare och poet Bengt Berg finns ju också nästan 40 pristagares tacktal i en vacker utgåva på Heidruns förlag, ett arbete som han gjort med Gun-Britt Karlsson.

Så många fantastiskt kloka uttolkare – och vart och ett av talen speglar och fördjupar både skribenten, dvs pristagaren, och Selma Lagerlöf. Dessutom bidrar talen till att hålla forskningen levande – den stora och rika Lagerlöf-forskningen med biografier och brevsamlingar, uppsatser och avhandlingar. Elin Wägner, Vivi Edström, Lena Carlsson och för egen del var det lyckosamt att litteraturvetaren Anna Nordlunds strålande biografi Selma Lagerlöf, ”Sveriges modernaste kvinna” kommit ut 2018 – senare pristagare kunde också lägga Anna Karin Palms storartade ”Jag vill sätta världen i rörelse” till sin lästlista. Men det var med viss bävan jag arbetade med mitt tacktal till Selma Lagerlöf – skulle jag ha något att lägga till och bidra med?

Selma Lagerlöfs litteraturpris speglar de dubbla sidorna av Selma Lagerlöfs gärning – den som måste dra sig undan och skriva i ensamhet, och den som arbetar i hela litteraturens tjänst. Och om du vill, och är beredd som pristagare, så erbjuds du att bli tagen i anspråk för att bidra till att hålla den svenska litterära jordmånen levande. Men också svepas in i dimman över Fryksdalen, magin på Mårbacka. Jag kommer aldrig glömma majkvällen på Ulfby herrgård, då jag fick bo i den vackra drottning Kristina-sviten, och där Tuula Dajéen bjöd på utsökt middag, tillredd av teamet på Ulfby herrgård, med Marianne Krönsjö i spetsen. Att sedan morgonen därpå träffa Marie Söhrman och Kjell Sundström på Mårbacka, som fotograferade och gjorde pressmaterial, i biblioteket med gröna bokhyllorna! Att sitta vid skrivbordet, men också få kaffe, goda smörgåsar och skrädmjölsdrömmar, intendent Irene Henriksson och medarbetare tog emot och ordnade. Och efter möte med media bjudas på lunch i Selmas vackra matsal. Jurymedlemmar, sponsorer, politiker, bankfolk och representanter för Västanå teater och Berättarladan, Selma Lagerlöfs litterära sällskap och Mårbackastiftelsen. Om man fladdrat iväg av uppståndelsen när motiveringen till priset blir uppläst av en jurymedlem – så kan man på tåget hem ta del av det fina pressmaterialet, motiveringar som kan ge tröst och mod i den svåraste av skrivkriser. Och för att det också ska bli skrivtid och nya böcker finns alla de som gör det ekonomiskt möjligt, tack till Sunne kommun som står för prissumman! Sponsorer som Fryksdalens Sparbank, Lars Wingefors AB, Länsförsäkringar Värmland, Quality Hotel Selma Lagerlöf, Rottneros AB, Riksteatern Värmland och region Värmland har genom åren förtjänstfullt sponsrat hela Kulturveckan.

Man får också med sig de tidigare pristagarnas tack, och sedan följer en försommar och högsommar som ger chans att återvända till Lagerlöf om man mot förmodan haft ett uppehåll, att göra omläsningar och kanske hitta sådant som inte blivit läst ännu, att fördjupa sig i forskning och biografier. Som hon håller oss sysselsatta, Selma Lagerlöf! Den källan sinar inte – men den fylls också på, av alla de som skriver och forskar i hennes efterföljd, av alla som skapar teaterföreställningar och spelar musik.

När pristagaren återvänder till Fryksdalen och Sunne-bygden så är landskapet mättat och moget, det är dags att skörda frukterna av allt det arbete som lagts ner. Att bara ta plats i Berättarladan och se en magisk föreställning. Att sova gott på Selma SPA eller Ulfby herrgård. Och så det oerhört uppskattade att det är att någon som samtalar om ditt författarskap med initierad kunskap och personligt engagemang, i mitt fall hade jag förmånen att prata med professor Arne Melberg. Och så njuta av docent Anna Forsbergs tal under prisutdelningen, att själv få säga tack, tack för allt - musiken, publiken och kvällens kalas med landshövding och så många trevliga värmlänningar och hitresta. Men också söndagens mer stilla stund under kyrkoherde Hans-Viktor Krolovitsch högtidsgudstjänst, kransnedläggning och kaffe med dopp. Genom Lars Andersson och Kari Løvaas dessutom få tränga längre in i den lagerlöfska skogen, sjöarna, torpen och välkomnas av hela familjen Broos, till en plats man väntar sig i New Yorks närhet – men Alma Löv och Alma manusutbildning ligger ju här, i Östra Ämtervik.

Och genom att tacktalen också ofta publiceras i rikspressen, ges människor som inte kan närvara i Sunne en chans att vara med på kalaset.

Klart att jag sa ja när jag blev tillfrågad att sitta i juryn. Jag ville ju också vara med och bidra till det som får allt det här att hända. Under mina år var det den stora samlade kunskapen hos litteraturvetarna Emi Simone Zavall, Anna Forsberg, Arne Melberg, Anna Nordlund och Jenny Bergenmar som låg till grund när vi nominerade och läste – som vi läste – diskuterade och funderade under Anna Forsbergs kloka ledning: vem skulle vi välja att ge priset, det ska ju var en belöning för framstående författare i Selma Lagerlöfs anda. Ofta till ett helt författarskap, men ibland till ett enskilt verk.

Andan, den diskuteras och värderas, nominerade författarskap mäts i förhållande till det. Och något som är mycket bra, kan ändå leda till frågan i juryn: Räcker det? Men en fantastisk debut är inte nog – och även om det är roligt med skrällar så tar Selma Lagerlöfs litteraturpris

också ansvar. Ett pris att få när man förhoppningsvis utvecklat förmågan att bära det. Juryarbetet fick mig att andäktigt inse att precis så här mycket arbete ligger bakom. Inte något som skyltas med under festligheterna – men just här, idag, så är jag glad att få påminna om vilka det är som får festen att hända – och det är ni!

Jag vet att kulturen i Sverige faktiskt sliter hund. Många många ideella timmar som utförs runt om i landet i kulturens tjänst. Anslag minskar. Kostnader ökar. Ändå genomförs år efter år Kulturveckan i Sunne, och publiken erbjuds ett fantastiskt program, med på samma gång lokal förankring och utblick mot hela världen.

Selma Lagerlöfs litteraturpris hör till landets mest prestigefyllda. Det gör ett utomordentligt arbete för att låta pristagarens författarskap blomma, i en symbios med Selma Lagerlöfs texter och hela värld - kulturen, landskapet, bygden, världen. Så hålls en klassiker levande, en 40-åring kan med tillförsikt bli 50, 60, 70 och 100 – för priset är anspråksfullt och tar oss i anspråk. Men det är viktigt att priset inte devalveras och att det får behålla sitt värde, och allra helst öka.

Här är de som hittills haft äran att få priset:

Birgitta Trotzig, Sara Lidman, Astrid Lindgren, Göran Tunström, Lars Ahlin, Kerstin Ekman, Lars Andersson, Lars Gyllensten, Tove Jansson, Georg Henrik von Wright, Stig Claesson, Ulla Isaksson, Rolf Edberg, Per Olov Enquist, Göran Palm, Kristina Lugn, Torgny Lindgren, Agneta Pleijel, Peter Englund, PC Jersild, Sigrid Combüchen, Birgitta Stenberg, Lars Jakobsson, Barbro Lindgren, John Ajvide Lindqvist, Lars Gustafsson, Jan Löf, Ellen Mattsson, Klas Östergren, Kjell Johansson, Lotta Lotass, Stewe Claeson, Sara Stridsberg, Lars Norén, Carola Hansson, Kristina Sandberg, Monika Fagerholm, Niklas Rådström, Inger Edelfeldt, Bengt Berg och Steve-Sem Sandberg

Jag vet att jag inte har nämnt er alla som bidrar med namn – men ni är alla inberäknade i mitt allra djupaste tack för att ni år efter år får detta att hända. Och hipp hipp hurra för Kulturveckan i Sunne och Selma Lagerlöfs litteraturpris som fyller 40 år!